

En reise i Norge

— to byer

Det regner i Molde. Min kjennskap til byen begrenset seg til rosene, kongebjerka og noen kjente forfattere fra landsdelen. Riktignok hadde jeg hørt om gutta fra Margrete Dahls gate som var så opptatt av jazz at det ga spiren til jazzfestivalen. Det er derfor jeg er her akkurat nå; med Rickie Lee Jones denne kvelden, og Blood, Sweat & Tears i morgen. Begge spiller i Idretten Hus.

Musikerne Lynni Treekrem og Frode Alnæs kommer fra Kristiansund. I Molde hadde de stor suksess med hver sine klubbkonserter. Ingen av dem kunne kommet herifra! Nabobyer kan være helt forskjellige med radikalt ulike kulturytringer. Sånn er det også med Molde og Kristiansund. Motsetningene ble utdypet på bar etter en av festivalens klubbkonserter. Her er det to motsatte holdninger som kommer til uttrykk. Den første er knyttet til usikkerhet, sjalusi eller manglende kunnskap om nabobyen og fokuserer på hvor stygt, dumt eller farlig det er der; ikke skjønner du språket, og kultur har dem ihvertfall ikke! Den andre holdningen tilhører folk med et tettere personlig forhold til nabobyen, der begeistring får det til å gnistre i øya på dem; «Kristiansund æ ælske' dæ»! Jeg prøvde å finne ut noe om likhetene mellom Molde og Kristiansund, tross alt er de like gamle, like store, ligger i samme regionen, og har en historie med mange felles trekk. Etterhvert skjønnte jeg at det var forskjellene som var poenget. Som en annen Göran Palm ble jeg sittende og sette opp sammenlignende stikkord for de to forskjellige bykulturene; snobbete og jålete, brushoder og slitere, embedsby og arbeiderby, den hvite by og den polykrome by, byen ved fjorden og byen ved havet, byen i Romsdal og byen på Nordmøre.

Det er pent i Molde. Som i rockemusikken er det snarere det stygge som er det bærekraftige element i Kristiansund. Mens Molde har nitten arkitekter, har Kristiansund bare tre. Billig nok er bra nok i

Motstående side:

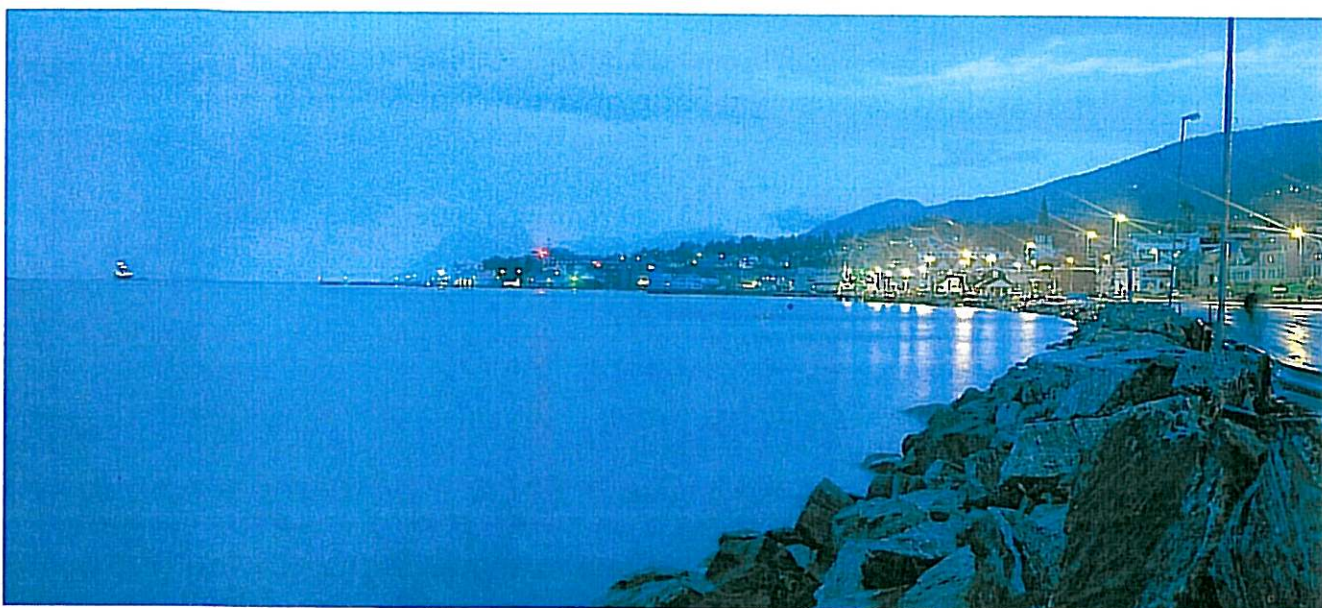
Jazz i Molde – Miles Davis, i samspill med Jon Scofield. Foto: T. Dreyer Farstad, Romsdals Budstikke.

Polykrome Kristiansund – rekkehus i Omveien. Arkitekturguiden: 19. Foto: Guri Dahl.

Kristiansund. Fulle av begeistring setter de allikevel gullramme på bildene sine uansett kunstnerisk kvalitet. I Molde skiller folk mellom god og dårlig kunst, og holder seg til treammer. Dumme Kristiansund! Kjedelige Molde!

I Kristiansund bor folk i bygater og trives med det, mens Molde mer er å sammenligne med en villaforstad hvor alt blir så fordømt likt og alminnelig. Mens Molde er opptatt av å være By, er Kristiansund «verdens minste storby» uten egentlig å bry seg om det. Molde er fylkeshovedstad og gammel embedsmannby og derfor vant til å forholde seg til et offentlig byråkrati og en offentlig væremåte. De lokale konjunktorene holdt seg stort sett på det jevne. Kristiansunds næringsliv var lenge først og fremst knyttet til kjøp og salg av fisk, en gesjeft der både muligheten for gevinst og risikoen

for tap alltid var store. Konjunktorene hadde lett for å gå opp og ned. Det gjorde folk mer spontane, og de ble oppdratt i en kultur som krevde en innsats akkurat der og da fordi båten måtte losses – nå! hvis ikke, gikk fortjeningen tapt.

Øverst til høyre: Lubbenes. Feriebolig i Molde for familie fra Kristiansunds «klippfiskadeb». Arkitekturguiden: 5. Foto: P.H. Engh.

Over: Molde, med fergelaien i forgrunnen. Foto: Guri Dahl.

Til høyre: Chateauet, bolig for konfeksjonsfabrikkeier Oscar Hansen. Tysk nybarokk med staselige interier: i trevirke. Arkitekturguiden: 10. Foto: Guri Dahl.

MOLDE

Molde ligger på ei sydvendt strandflate i ly ved fjorden. Bortsett fra et lite sentrum er det villaene som preger bebyggelsen. Oppover bak byen stiger åsen til Varden, med turistvennlig utsikt over et storslått panorama. Jeg har ingen problemer med å være enig med min lokale guide i at utsikten er det særegne med Molde. Etterpå fortsatte han å fortelle om lojale embetsmenn med kulturell bevissthet og gode kontakter til hovedstaden. Få var ekstremt rike, klassemotsetningene ikke så tydelige. De prangende, fargeglade sveitervillaene ved innkjøringa til byen som skapte røre blant embetsmennene, ble bygget som ferieboliger for klippfiskadelen i Kristiansund. Tilbaketrukne hvitmalte villaer i store hager langs Parkveien og klassiske konserter hjemme hos konfeksjonsfabrikkeier Oscar Hansen i Chateaufet var mer Moldes stil. Musikken sitter fortsatt fast i veggene i de vakkert snekrede interiørene.

Tida gikk, byen utviklet seg uten de store sprang. Riktignok var det brann, og bomber under krigen, men sporene er ikke lenger så entydige.

Jeg kom i bil inn fra øst. Hadde det ikke vært for utsikten mot Romsdalsfjella på andre sida av fjorden, kunne dette vært innkjøringa til et hvilket som helst sted i Norge der det roter seg til med platekledd lagerbygninger, garasjeanlegg og kjøpesentre. På jakt etter ny arkitektur verd å fotografere fant jeg bare en ny kontor- og lagerbygning av hvitmalt betong, merket CN International på fasaden, og tegnet av moldearkitekten Sverre Kosberg.

Ute på ei steinfylling ligger den nye hurtigrutekaia, nærmere sentrum ferjeterminalen. Så trist!

I Grandveien, opp til høyre, ble jeg fascinert av en rekke funkivillaer fra 30-åra bygget av tre, med flate tak, store buede karnappvinduer

mot utsikten og spenstige takskiver over inngangspartiene. Arkitekten var fra Drammen og het Bjarne Thinn Syvertsen. Den flotteste funkivillaen i Molde ligger imidlertid lenger opp i byen, i Frænavegen, og ble tegnet av moldearkitekten Ole Lind Schistad som egen bolig.

Store deler av Molde sentrum ble bombet under krigen og gjenreist etter strenge reguleringsplaner. Ikke minst ved seinere påbygg har mange av de karakteristiske gjenreisningshusene mistet sitt opprinnelige særpreg. Den rødmalte gården i Myrabakken 8 og Tollbua med flaggstang og fasadeskift nede på kaia, var blant de få urørte bygningene jeg kunne oppdage.

Molde er bygget ut etter et bebyggelsesmønster med ei lang hovedgate bortover stranden. Som et nødvendig byplangrep bryter torvet hovedgata på tvers, og rammer inn utsikten over fjorden mot syd. Grepet er mesterlig fulgt opp i en arkitektkonkurranse om nytt rådhus, vunnet av Cappelen & Rodahls arkitektkontor i 1961. Rådhuset er bygget inn i terrenget hvor terrasser, trappeanlegg og sandblåste betongmurer knytter sammen de forskjellige nivåene og skaper en tilforlataelig kontinuitet mellom inne og ute. Bygningen danner en hestesko rundt torvets nordre del. En rask omvisning avdekket et intakt interiør med sandblåst betong, trespilehimlinger, skranker og smekre ståldetaljer. Riktignok er det overmøblert og seksjonert med nyere lettvegger. Den opprinnelige lysgården er tettet igjen mellom første og andre etasje for bedre å kunne nyttes til kontorarbeidsplasser, og takterrassen lekker. Takterrassen er samtidig forplass for Molde domkirke. Rådhuset og kirka er typiske for hver sin tid. Samlet utgjør de i norsk målestokk et tidløst stykke byggekunst. Den hvitmalte betongkirka med frittstående klokketårn ble bygget i 1957 etter en arkitektkonkur-

Øverst til høyre: Molde har en rekke eneboliger i funkis fra tredveårene. Denne er tegnet av Bjarne Thinn Syvertsen. Arkitekturguiden: 14. Foto: Guri Dahl.

Over: Industrianlegg fra 1988, tegnet av Kjell Kosberg. Arkitekturguiden: 46. Foto: Guri Dahl.

Over: Trappekiosken. Kombinert trapp og kiosk som forbinder sentrum med boligområdene på øverste nivå. Arkitekturguiden: 40. Foto: Guri Dahl.

ranse vunnet av Finn Bryn. Hovedskipet er asymmetrisk formet med vindusnisjer på den ene sida, og med artikulert sirkelformet kor.

Hadde jeg hatt makt i Molde, ville jeg satsset på torvet, restaurert rådhuset til byens kulturelle tyngdepunkt, malt opp den gule banken i sin opprinnelige røde BSR-farge, og utlyst arkitektkonkurranse om nytt torvbelegg med møbler og demonterbar friluftscene til bruk for gratis konsertene under jazzfestivalen, hvor alt skulle vært underlagt den store attraksjonen – utsikten. Hadde ikke Miles Davis vært død, skulle vi etterpå ha invitert han til en øl blant rosene på takterrassen med snødekkede Romsdalsfjell i det fjerne og hyggelig festivalstemning nede på torvet. Det er vakkert i Norge, Miles? Kanskje det til og med slutter å regne?

Molde har en unik og bevaringsverdig kino,

en forminskert og intakt Klingenberg-variant fra 1954 som er truet av dårlig inntjening og planer om moteriktig flerkinodrift. Her dukket et annet landskjent, men seinere utstøtt arkitektnavn fra etterkrigstida opp – Håkon Mjelva. Sammen med Moldes anerkjente lokale arkitekt – nå pensjonerte Knut P. Bugge – tegnet han kinoen. Den krumme bakfasaden med hakkete underskjæring, og den nedlagte bensinstasjonen på andre sida av gata, tiltalte min sans for tilforlatelige bygninger i uoverensstemmelse med arkitektur-læreboke, men forkludrer samtidig forsøket på å lage et entydig byportrett. Trappekiosken som forbinder sentrum med gamle villagater høyere opp i byen, byens meeting-point nummer en, gjør det samme.

Ved å fortsette vestover hovedgata og forsvinne ut av sentrum mellom Alexandra, fylkeshuset og den rare Forum-fasaden kom jeg tilbake på sporet av den tradisjonelle kvaliteten. Forumbygget har for øvrig et moteriktig atrium med glassgulv og utsikt over fjorden, og er tegnet av Kosberg, som sjøl holder til her sammen med Teateret Vårt og de fleste av Moldes oppgående arkitekter.

Guiden tok meg så med til Molde gymnas bygget i nyklassisistisk stil i 1920-åra, og Dr. Smiths hvitmalte villa fra 1911 med bergenssvung på taket. Lenger ut ligger eneboliger fra 60-tallet tegnet av Mjelva, Bugge eller den lokale arkitekten, nå avdøde, Ivar Bjordal. Mange har flate tak med markert gesims i kontrast til en småkupert naturtomt. Den hyggeligste er Bondeviks villa tegnet av Bugge – en ren, minimal og fullstendig intakt variant i to etasjer med saltak i en vakker liten hage, og som alle andre henvendt mot sol og utsikt. Etter å ha vært innom Torstein Rambergs fine boligområde Meek dro vi ned i Djupdalen, mot fjorden, hvor det lokale arkitektkontoret BBW AS har tegnet et byggefelt med forskjellige eneboliger over samme lest. Ukantet panel, gress på taket og bratte skogstomter må passe utmerket til et tradisjonelt norsk byggeskikkhode. Først nå gikk det opp for meg at jeg fortsatt var i Romsdalen, og at kontakten tilbake over land alltid hadde vært den viktigste. Riktignok var jeg lengst ute ved fjorden, men det var langt igjen til havet.

Motstående side under: Myrabakken. Nr. 8, med balkong og kamapp, er et av de best bevarte gjenreisningshus i Molde. Arkitekturguiden: 16. Foto: Guri Dahl.

Til høyre: Trepaneljugend i J. P. Clausens gate – «pusset opp» på 60-tallet. Foto: Guri Dahl.

KRISTIANSUND

Kristiansund ligger ved havet. Jeg kom med Bremsnesferja fra Averøya, under Sørsundbrua og inn i sundet som ga byen navn. Sjøl under orkanen i vinter ville vi funnet ly her, bare hørt bulderet, og visst at vi kunne føle oss trygge. Den naturgitte havna med tre forskjellige innseilingsløp og Vågen var betingelsen for at byen ble lagt akkurat her. Det er naturen, sammen med den tette helhetlige, men samtidig mangfoldige og fargeglade bebyggelsen, som umiddelbart fester seg. Landskapets karakteristikk er ikke bare det store havet, den lune havna og svabergene hvor klippfisker ble tørka, men like mye revnene i berget med frodig vegetasjon hvor jorda fikk ligge i fred og det samtidig var ly nok til å bygge hus. Gravstedet på Kirkelandet med de gruslagte familiegravene bak smijernstakittene i dalbunnen og i nisjer oppover begge bergsidene er verdt et seinere besøk. Nærmere det katolske Syd-Europa kommer du ikke i Norge.

Som alle andre kjøpte jeg fish & chips, og tok Sundbåten fra Piren. Den har trafikert havna i mer enn 100 år som en maritim utgave av Sagene Ring – Kirkelandet, Innlandet, Nordlandet, Gomalandet og tilbake til Kirkelandet – hver halve time, sidelengs på nylakkerte spillebenker. Guiden tok meg med til eldre bygninger som ikke forsvant under siste krig, fra nøkterne, men samtidig staselige 1700-tallshus med slektskap til trønderlån og rikt utskårede inngangsportaler, til imponerende bryggeanlegg i mange etasjer, pittoreske Vågen og karakteristiske byhus bygget av tre i jugendstil og med avkuttete hjørner mot gatekrysset. Jeg likte meg her. Vi var på Clausenengen, på Moskvahaugen og i Plysbyen, og delte frustrasjonen over at den nedlagte danserrestauranten i typisk funkisstil på St.Hanshaugen var besluttet revet, før vi endte på omvisning i Festiviteten,

en natursteinsbygning fra 1914 med nyrestaurerte interiører som fortsatt er arena for Kristiansundsoperaen, i år med Nøtteknekkeren på repertoaret.

Gjenreisninga etter siste verdenskrig tilførte Kristiansund et storlått arkitekturgrep med den stramme kaifronten på Kirkelandet hvor gavler og mellombygninger bare blir brutt av Kaibakken på skrå opp til Kongens Plass. Parkdraget fra Kongens Plass og videre innover Kirkelandet sammen med typiske gjenreisningshus langs gamle, krumme gateløp, forsterker grepet. Den voldsomme fargegleden er allerede nevnt. Etter hvert fikk jeg øynene opp for detaljrikdommen med bl.a. stadig varierte inngangsportaler. Enkelte bygninger skiller seg ut. Norges Banks bygning med fasader av polert svart naturstein, tegnet av Eyvind Moestue og Ole Lind Schistad, er den mest markante. Men den røde brannstasjonen fra 1951, med tårn og med anneks på Nordlandet, ble min yndling. Ikke bare er den stramme gjenreisningsarkitekturen i Kristiansund godt bevart, men den fungerer også bedre her enn de fleste andre steder i landet fordi den framstår i samspillet med et topografisk variert landskap.

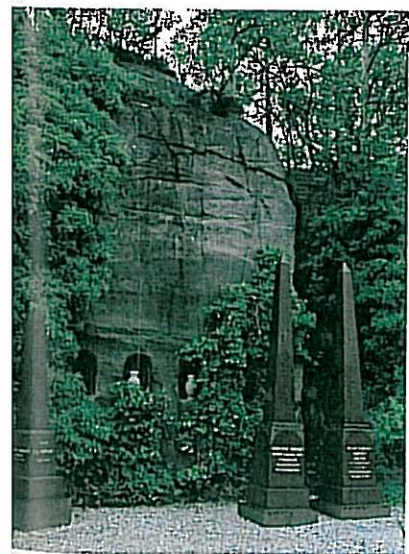
Som i Molde ble det i Kristiansund etter krigen avholdt arkitektkonkurranse om nytt rådhus og ny kirke. Etter omkonkurranse fikk til slutt osloarkitektene Per og Molle Cappelen i oppdrag å tegne rådhuset, som sto ferdig med sitt karakteristiske saltak nederst i Kaibakken i 1953. Det hører liksom ikke hjemme her, og kunne like gjerne ligget på Tynset. Kirka er derimot like rar som byen sjøl. Den ble tegnet av osloarkitekten Odd-Kjeld Østbye og sto ferdig i 1961. Kirka ble bygget av hvitmalt betong i en oppadstrebende form uten tårn, og med spill av dagslys inn gjennom store spalter på gavlveggene.

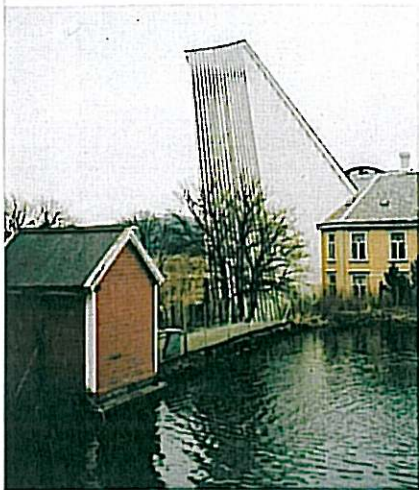
Jeg lette lenge etter det «moderne» Kristian-

Over: Nordlandet kirke. Gjenreisningshusene i forgrunnen tar opp karakteren i byens gamle gateløp. Arkitekturguiden: 46. Foto: Guri Dahl.

Under: Gravstedet på Kirkelandet. Stort nærmere det katolske syd-Europa kommer du neppe i Norge. Arkitekturguiden: Miljø G. Foto: Guri Dahl.

sund. Hverken Rica eller Futurasenteret, for ikke å snakke om nye boligområder ytterst på svabergene i Karihola, var i nærheten av tidligere arkitekturkvaliteter og bevisst tankegang. Særlig i Karihola kan man bli trist til sinns ved å få påvist alle mulighetene som er forspilt. At en av Bladcompagniets yndlingsforfattere satt i det ytterste rekkehuset mot havet, var kanskje en tilfeldighet?

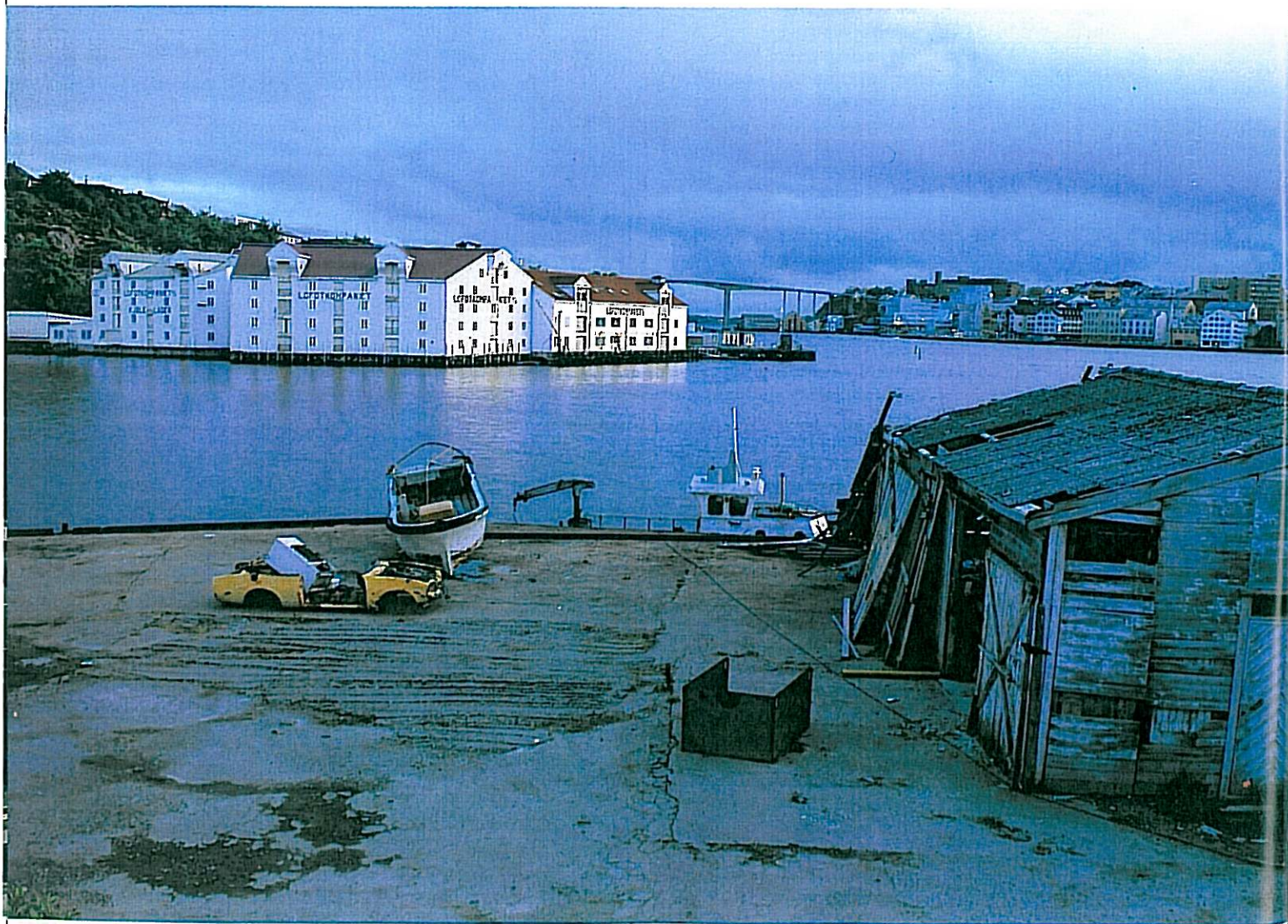
Det nye hovedkvarteret til Shell, bygget i forbindelse med oljeutvinning på Haltenbanken, er kanskje det eneste store, nye huset som røpet en moderne bevissthet. Her har Kristiansund fått et kontorhus i vår tids ånd med glassoverdekket sentralrom. Men jeg savnet et grep, et materialvalg eller en fargesetting som kunne videreføre Kristiansunds lokale særpreg. Kunne rådhuset ligge på Tynset, kunne

Shell-senteret ligge i Bærum. Bokstavelig talt å bygge firmalogoen, skjellet, er sikkert salgsmessig fremmede overfor en byggekomite, men kan synes vel banalt på berget utenfor Kristiansund. Da har arkitekten, Sverre Kosberg, vært heldigere med andre byggeoppgaver hjemme i Molde.

I Kristiansund er det to arkitektkontorer, som vi besøkte. Arkitektkompaniets ombygging av en 60-tallsvilla til en moderne bolig med panoramautsikt over havet viste spenstige takter. Som innbite kristiansundere klorer de seg fast, på tross av få og små oppdrag.

STILLHETEN ETTERPÅ

I Kristiansund er det mange historier å fortelle eller filmer å filme. Etter Night on Earth skulle

Øverst til venstre: Kirkelandet lørke. Arkitekturguiden: 57. Foto: P. H. Engh

Til venstre: Kristiansund havn sett fra Nordlandet, over Markussundet mot Innlandet og Kirkelandet. Foto: Guri Dahl.

Over til høyre: Kristiansunds markante brannstasjon er oppført tidlig på femtitallet. Arkitekturguiden: 52. Foto: Guri Dahl.

Nederst til høyre: Sundbåten har vært bindeledd mellom Kristiansunds bydeler i mer enn hundre år. Foto: Guri Dahl.

Jeg tipset Jim Jarmusch om en glimrende setting. Første scene skulle tas opp i J.P. Clausens gate i kvartalet ovenfor Wergelandsveien med en brun Dodge i den mystiske stillheten med det skiftende lyset hvor Sundbåten slutter å gå klokka seks, og russiske fiskere spør etter veien til sentrum. Etterpå skulle det være familiemiddag med fire generasjoner på Nordmørkekafeen. I Kristiansund lever vi, svarte guiden da jeg spurte etter øl over midnatt. Først var det karaoke, etterpå dans til bandet fra Bulgaria. Det er ikke rart at kristiansundernes sjølbilde forsvinner når NRK på TV klarer å formidle at det viktigste med byen er rekene på kaien, akkurat som de gjorde det i Molde.

Kristiansund er en skikkelig by. Jeg likte meg her. Kanskje var det det spesielle lyset; kanskje var det den lokale frødigheten, kanskje var det den bærekraftige styggheten? Identitetsfølelse og kjærlighet kan være stikkord for hvordan de folka jeg møtte, omtalte sin egen by. For å sitere Øivind Elgenes i det «lokale» bandet Dance with a Stranger: «—der du slepp å værre uskudd selv om du er en annan sort».

Tilbakereisa gikk fort; under vann, over vann, på vann – en time i bil til Molde. Kristiansund har fått fastlandsforbindelse med ny vei (30 km), verdens forløpig lengste under-sjøiske tunnel (5 km), verdens første flytebru uten sideforankringer (1 km) og Norges lengste hengebru (1,3 km). Krifast, en utfordring både for ingeniørene og landskapet, er en realitet. Sjøl ble jeg imponert av dimensjonene og den usentimentale måten å behandle landskapet på, og skjønner ikke min landskapsarkitektvenns indignasjon. Først reiste alle med båt, og Kristiansund var et naturlig sentrum. Seinere kom bilen og vendte byen ryggen. Med fastlandsforbindelsen skal Kristiansund på banen igjen. Ingen tror på fraflytting, alle

tror på vekst og mer rasjonell drift av de to byene. Ingen ville svare på mitt spørsmål om utvisking av lokale særpreg. Riktignok nikket de enig både på kommunekontoret i Kristiansund og i Molde om at det ikke var noe mål å bli likest mulig. Måtte kunnskapen og bevissheten overgå en tilfeldig utvikling i en sann retning.

Å komme tilbake til Molde var som å komme hjem etter en utenlandsreise til et måltid mat vi hadde spist før. Overalt var det folk, og stor stemning før avslutningskonserten seinere på kvelden. Jeg kjøpte isteden Kristiansundskassetten, satte meg på nattoget fra Åndalsnes og var fornyet i troen på det norske mangfoldet. Tross alt er vi bare fire millioner mennesker, færre enn på Sicilia, like mange som i Brooklyn.

phc

